

Móricz Péter: Múzeum a kastélyban

A Dr. Batthyány-Strattmann László Múzeum rövid története

1953-ban Körmenden Dévényi Ferenc iskolaigazgató, Madáchy Károllyal együtt megkezdte a muzeális értékek gyűjtését. A történeti, céhtörténeti, néprajzi tárgyak mennyisége gyorsan növekedett, s elhelyezésük a Petőfi téri iskolában, szekrényekben történt. Amikor Csaba József – Csákánydoroszló országos hírű ornitológusa és néprajzosa – megtudta az iskolai múzeum létesítését, felajánlotta az 1930-as évek óta gyűjtött régészeti, néprajzi és helytörténeti anyagát.

A kastélyban őrzött Batthyány levéltár, fegyvergyűjtemény és könyvtár országos hírű volt. A II. világháború után a katolikus iskola nevelőinek és tanulóinak Kőszegi János vezetésével sikerült a széthordott-széthullott levelek nagy részét megmenteni, s eljuttatni a Magyar Országos Levéltárnak. Az ezt követő időkből múzeumba került Batthyány-levéltári történeti dokumentáció gyűjtemény 2000 darabot számlál. Az egykori fegyvergyűjteményből 650 darab a Nemzeti Múzeumba került, s mintegy féltucatnyi maradt csak Körmenden, ami a múzeum gyűjteményét gyarapítja. A múzeum jelentős, elsősorban az Órségből származó néprajzi gyűjteménnyel bír, melynek alapja a Szikszay Edit és Komjáthy Kálmán által gyűjtött anyag.

A Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztályától kapott működési engedély a "Rába Helyismereti Gyűjteményt" már a hatvanas évek közepétől legalizálta, a megyei múzeumi szervezet tagjává emelte. A Savaria Múzeum szakmai irányítása és anyagi támogatása 1964-től kezdődött, s egészen 2012-ig tartott. 1980-ban a gyűjtemény múzeumi rangra emelkedett, és 1700 darabot számláló gyűjteményeivel együtt a Batthyány kastélyba került, ahol 3 teremben válogatott műtárgyakból állandó kiállítást rendeztek be, mellette pedig irodákat és raktárakat alakítottak ki. Ekkor vette át dr. Nagy Zoltán etnográfus a Rába Helytörténeti Múzeum irányítását, és 2008-ig vezette az intézményt. A múzeum 2004-ben az előző évben boldoggá avatott Dr. Batthyány-Strattmann László nevét vette fel. Az új működési engedély szerint gyűjtőköre és kutatási területe a város uradalmi központ történetén kívül a Batthyány család uradalmainak gazdasági- és családtörténete. A múzeum 2013-ban Körmend Város Önkormányzatának fenntartásába került, s a Körmendi Kulturális Központ, Múzeum és Könyvtár intézményegységeként két szakiránnyal (történet, néprajz) területi múzeumként

működik, műtárgyainak száma meghaladja a tizenötezer darabot. 2017-ben a múzeum új telephellyel bővült: a felújított várkerti Vadászlak épületében több kiállítás került kialakításra, melyeket a múzeum mutat be.

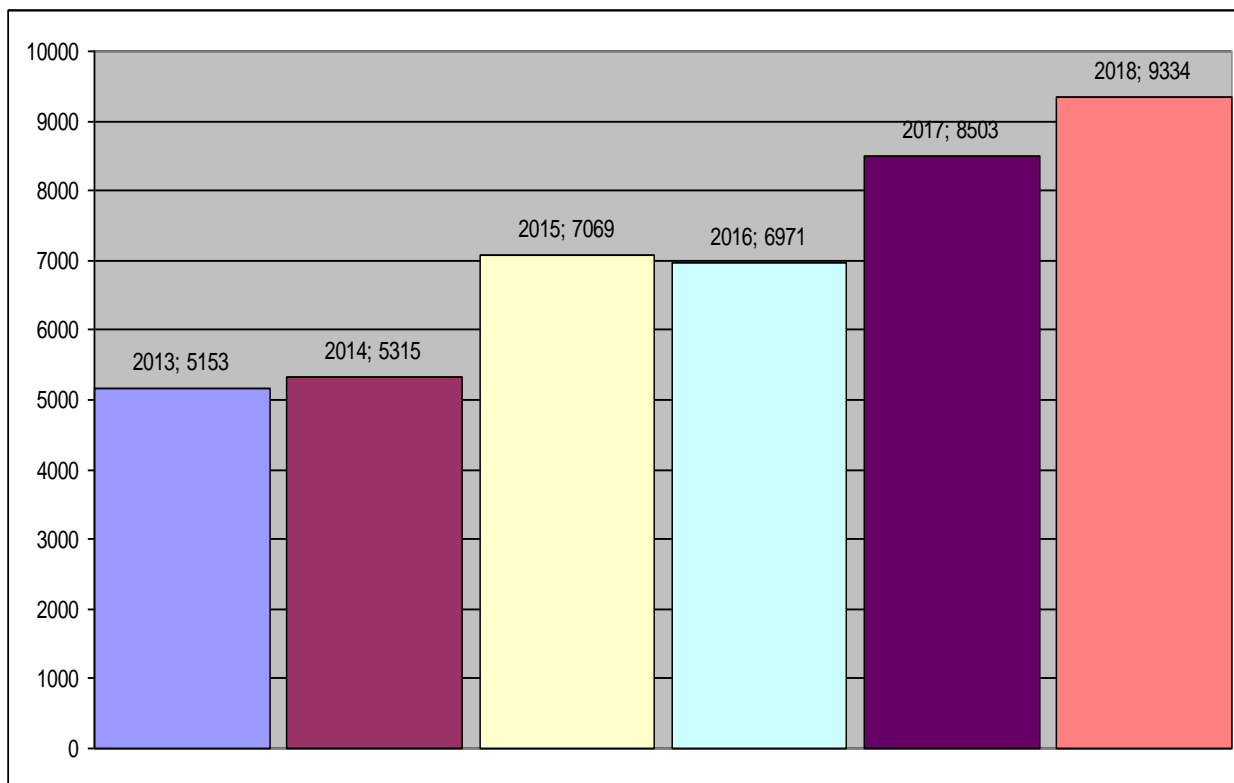
A múzeum jelenlegi helyzete

A múzeum 2013 óta egy integrált kulturális intézmény része: egy szervezetben működik a Körmenyi Kulturális Központtal és a Faludi Ferenc Könyvtárral. Az intézmény igazgatója Hadnagyiné Vörös Márta, a múzeumi intézményegység vezetője Móricz Péter.

2013. január 1-jén a múzeum három fővel került át a megszűnt Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága kereteiből a körmenyi integrált kulturális intézménybe. Természetesen ilyen személyi állománnyal nem volt lehetséges a területi múzeum fenntartása, a gyűjteményi munka és a látogatófogadás. Fokozatosan sikerült bővíteni a dolgozók körét, így 2018-ban a személyi feltételek adottak voltak az intézményegység szakmai munkájához, valamint a kastély és a vadászlak bemutatásához. A múzeum szakmai alkalmazottai közé tartozik három muzeológus és egy múzeumi közművelődési szakember. A muzeológusok közül ketten történészek, egy etnográfus. A személyi állományhoz tartozik egy tárlatvezető-múzeumpedagógus, öt pénztáros és három teremőr-takarító. A szakalkalmazottak közül mindenki, a pénztárosok közül ketten határozatlan idejű közalkalmazotti státuszban dolgoznak. Három pénztáros és a tárlatvezető-múzeumpedagógus márciustól november végéig rendelkezik szerződéssel. A három teremőr-takarító a közmunka program segítségével került alkalmazásra a múzeumban. Sokat segít a főszezonbeli nyitvatartásban a diákmunka lehetősége, mellyel nagy számban élnek a helyi fiatalok. 2018 július-augusztusában 23 diák segítette a múzeum munkáját, a diákok 2-4 hét közötti időtartamban, napi 6 órában láttak el teremőri feladatokat.

Látogatottság az elmúlt hat évben

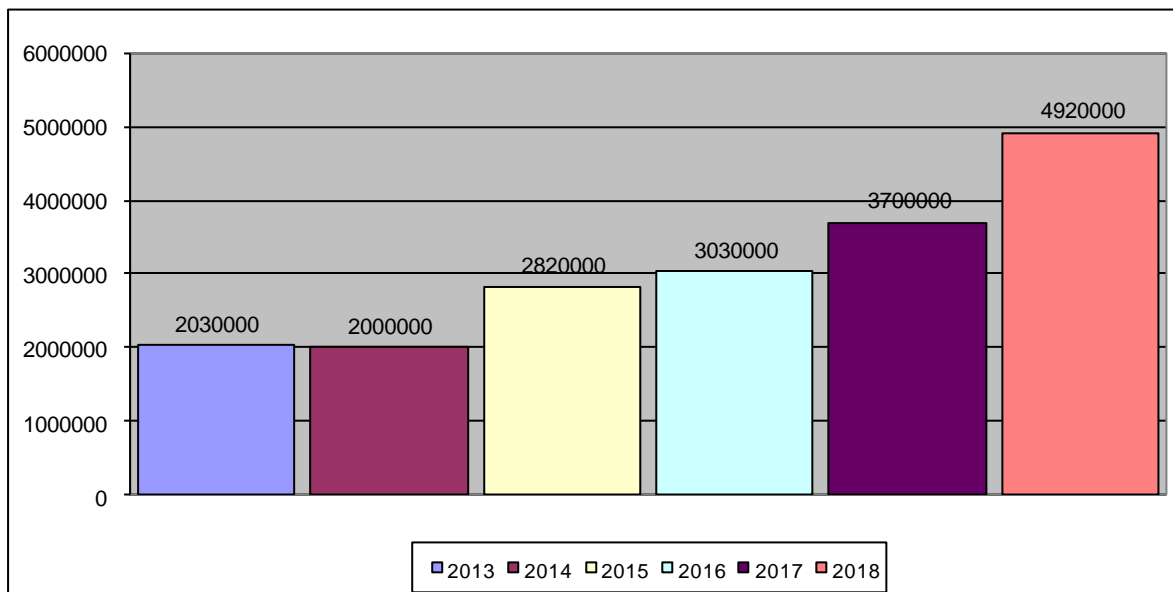
A hat éves periódusra azért esett a választás, mert 2013. január 1-je óta működik a múzeum Körmenyi Város Önkormányzata fenntartásában, a Körmenyi Kulturális Központ, Múzeum és Könyvtár részeként.

A grafikonon látható, hogy az első évben alig haladta meg a látogatószám az 5000 főt. A következő évben minimálisan nőtt a látogatók száma, szeptember-október folyamán azonban az új állandó kiállítás építése miatt nem tudtuk látogatókat fogadni. A „Körmend és a Batthyányak évszázadai” című állandó kiállítás miatt is 2015-re jelentősen nőtt a látogatószám, amely meghaladta a 7000 főt. A következő esztendőben minimálisan csökkent a látogatószám, majd 2017-ben újabb jelentős emelkedést könyvelhettünk el, amely trend 2018-ban is folytatódott. Összegezve: hat év alatt közel duplájára nőtt a körmenyi múzeumot felkereső látogatók száma. Az utolsó két év statisztikájában szerepelnek a vadászlapba belépőt váltók is.

Nem érdektelen a látogatói összetétel megvizsgálása sem. 2018-ban a látogatók 21%-a felnőtt, 12%-a diák, 11%-a családi, 18%-a nyugdíjas jegyet váltott, míg 38%-uk ingyenesen tekintette meg a múzeumot. Összehasonlítva a kezdő, 2013-as évvel, elmondható, hogy a látogatói kategóriák arányai nem változtak hat év alatt.

A múzeum bevételei

A grafikonról kiderül, hogy a vizsgált első két évben 2 millió forint körül alakult az intézményegység bevétele. Az új állandó kiállítás megnyitását követően megugrott a látogatószám, ennek köszönhetően a bevételek 40%-kal nőttek. A következő évben a látogatószám csökkenés ellenére enyhén növekedtek a bevételek. A 2017. évi jelentősebb növekedés elsősorban a belépőjegyárak emelésének volt a következménye. 2018-ban viszont igazán jelentősen nőtt a múzeum bevétele, és megközelítette az 5 millió forintot, vagyis a 2013-as év közel két és fél szerez összegét. Az összbevétel kb. 80%-a a múzeumi belépőjegyekből, 20%-a múzeumi szolgáltatásokból származott. Utóbbiak közé tartoznak a tárlatvezetés, esküvőfotózási díjak, múzeumpedagógiai bevételek. 2018-ban például 62 tárlatvezetést tartottak a múzeum dolgozói. Ebben az évben a következőképpen alakultak a belépőjegy- és szolgáltatás árak:

Múzeum: felnőtt belépőjegy 1200,- Ft; diák belépőjegy 600,- Ft; nyugdíjas belépőjegy 600,- Ft; felnőtt csoportos (15 fő felett) belépőjegy 1000,- Ft / fő; diák csoportos (15 fő felett) belépőjegy 500,- Ft / fő; családi jegy 2400,- Ft; tárlatvezetés: 4000,- Ft; fotójegy 500,- Ft; múzeumpedagógiai jegy 300,- Ft; esküvőfotózás 5000,- Ft.

Vadászlak: felnőtt belépőjegy 600,- Ft; diák belépőjegy 300,- Ft; nyugdíjas belépőjegy 300,- Ft; felnőtt csoportos (15 fő felett) belépőjegy 500,- Ft / fő; diák csoportos (15 fő felett) belépőjegy 250,- Ft / fő; családi jegy 1200,- Ft; tárlatvezetés: 2000,- Ft; fotójegy 400,- Ft; múzeumpedagógiai jegy 200,- Ft; esküvőfotózás: 5000,- Ft.

Kombinált (múzeum és vadászlak): felnőtt belépőjegy 1500,- Ft; diák belépőjegy 750,- Ft; nyugdíjas belépőjegy 750,- Ft; felnőtt csoportos (15 fő felett) belépőjegy 1200,- Ft / fő; diák csoportos (15 fő felett) belépőjegy 600,- Ft / fő; családi jegy 3000,- Ft; fotójegy 700,- Ft.

Múzeumi tevékenységek

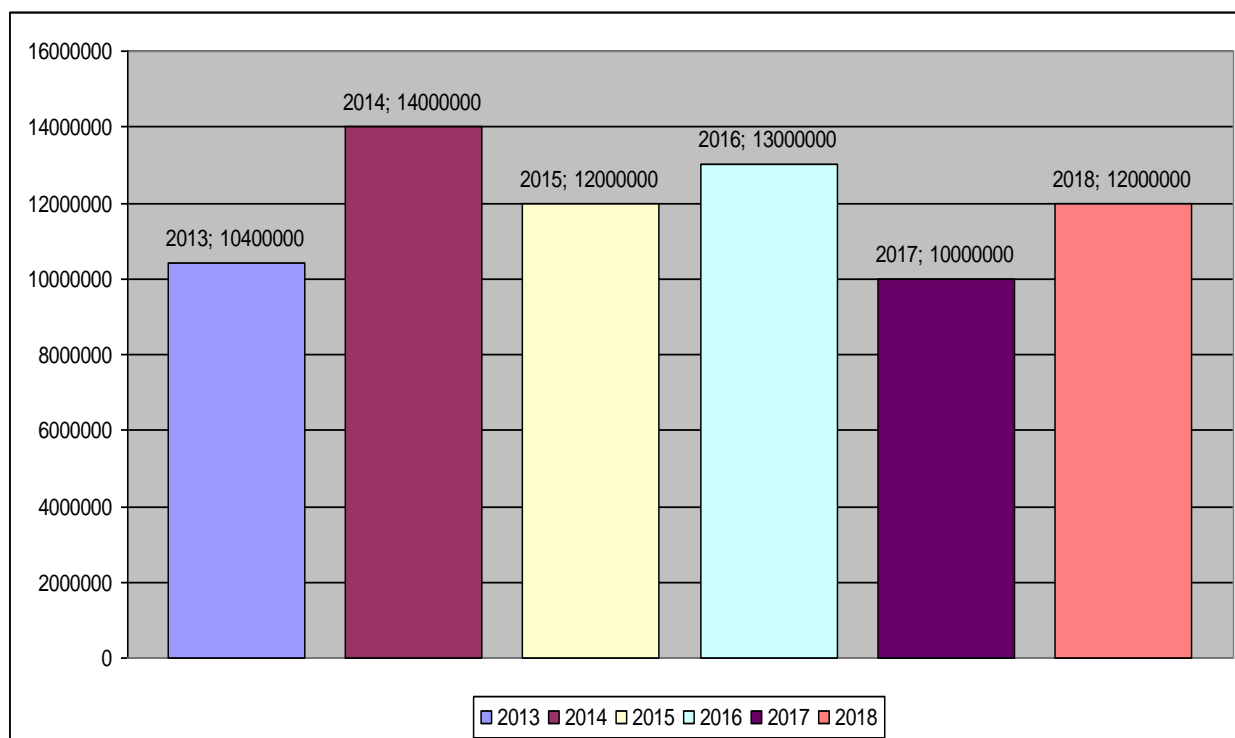
A múzeumra kívülről tekintők számára talán nem nyilvánvaló, hogy milyen sokrétű feladatokat lát el az intézmény. Ezen feladatok közül természetesen az egyik legfontosabb a látogatófogadás. Ennek első helyszíne a kastély egykori lovardaépülete, a jelenlegi Batthyány Örökségközpont, ahol 2017 novembere óta történik a múzeumi belépőjegy-árusítás. Itt van lehetőségük a látogatóknak kiadványok és múzeumi termékek vásárlására. Ezután a látogató átsétál a kastély főépületébe, ahol a bejáratnál megtörténik az Örökségközpontban kiadott jegyek ellenőrzése és az épületben történő eligazítás. Ha a látogatócsoport tárlatvezetést igényelt, akkor az a bejáratnál indul. Tárlatvezetést a három muzeológus, a múzeumi közművelődési szakember és a tárlatvezető-múzeumpedagógus kolléga tarthat. A kastély főépületének első emeletén két állandó kiállítás várja az érdeklődőket: a „Körmend és a Batthyányak évszázadai” című és a Cipőtörténeti Gyűjtemény. A múzeum mutatja még be a főépület fölépcsőházát, a dísztermet, az erkélyt és a kastélykapolnát. Utóbbiból nyílik a harmadik állandó kiállítás, melynek címe: „Történelmi fotóműhely”.

Az intézménynek lehetősége van sokrétű rendezvények szervezésére, ez a feladat egyre fontosabbá válik a múzeumok tevékenységében. Általában a rendezvények országos vagy helyi kulturális programokhoz kapcsolódnak, pl. Európa Napok, Múzeumok Világnapja, Múzeumok Éjszakája, Körmendi Napok, Kulturális Örökség Napjai, Múzeumok Őszi Fesztiválja és Körmend Város Ünnepe.

A múzeumi tevékenységek leglátványosabbika a kiállítások rendezése. Az állandó kiállítások közül az utóbbi hat évben, több ütemben mindegyiket megújítottuk és újat is létrehoztunk. Az évek során számos, különböző tematikájú időszakos kiállítást fogadtunk be és rendeztünk. 2018-ban például három saját rendezésű időszakos kiállítást mutattunk be, ezek mellett egy korábbi vándorkiállításunkat további két városba sikerült elvinnünk.

Az állandó kiállítások megújítását a Kubinyi Ágoston Program támogatásai tették lehetővé. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma által kiírt pályázaton 2013 előtt – a megyei múzeumi szervezet miatt – nem volt lehetőségünk indulni. Azóta viszont a múzeum fenntartója, Körmend Város Önkormányzata évenként beadja a múzeum szakemberei által összeállított pályázatát a Kubinyi Ágoston Programba. Minden alkalommal sikeresen, hiszen 2013-ban

10,4 millió, 2014-ben 14 millió, 2015-ben 12 millió, 2016-ban 13 millió, 2017-ben 10 millió, 2018-ban pedig 12 millió, összesen a 6 év alatt 71,4 millió forint támogatást sikerült elnyerni. Ezt egészítette ki a fenntartó által biztosított 10%-os önrész. A támogatások első két üteméből létrehoztuk a „Körmend és a Batthyányak évszázadai” című állandó kiállítást. Új helyiségek is kiállítótérre váltak: a három terem helyett hétben látható Körmend története, a kastély és a várkert históriája és a Batthyány család emlékei. 2016-ban a kastélykáporna oratóriumában dr. Batthyány-Strattmann László életét bemutató állandó kiállítást hoztunk létre a Kubinyi Ágoston Program támogatásával. A IV. ütemet a Cipőtörténeti Gyűjtemény installációjának felújítása jelentette 2017-ben. A következő lépés a „Századfordulós enteriőrök a Batthyány kastélyban” című kiállítás előkészítése volt: a díszterem mögötti két helyiség felújítása történt meg az ötödik ütemből. A kiállítás létrehozása 2019/2020-ban fog megtörténni további Kubinyi Ágoston Program támogatásokból. Ezzel régi adósságát törleszti a múzeum, hiszen a kastélyba látogatók leginkább az enteriőröket hiányolják az épületből. Az alábbi grafikonon a Kubinyi Ágoston Programban elnyert támogatások láthatók.

Múzeumunk fontos feladata – gyűjteményeink tudományos feldolgozása, publikálása és hozzáférhetővé tétele mellett – a gyűjteménygondozás. Ennek legizgalmasabb része a muzeológus szempontjából a gyűjteménygyarapítás, mely történhet ajándékozás vagy vásárlás révén. A gyűjtött műtárgyak és dokumentumok nyilvántartása, és számukra megfelelő környezet biztosítása ugyancsak kiemelt feladata az intézménynek. De az is fontos, hogy

külsős kutatók is megismerjék a múzeum anyagát, ezért biztosítunk számukra kutatószolgálatot. A múzeum tudományos intézmény is, a tudásnak azonban nemcsak felhalmozására törekszik, hanem publikálására, minél szélesebb közönség számára való megismertetésére is. Ez történhet kiállítások rendezésével, múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai foglalkozásokkal, előadásokkal, tudományos publikációkkal, ismeretterjesztő füzetek és könyvek kiadásával.

A Batthyány örökség és a múzeum

Két, a Batthyányak kiemelt örökségét képező épülethez is szorosan kötődik múzeumunk. Az egyik, a múzeumnak 1980 óta otthont adó Batthyány-Strattmann hercegi kastély főépülete. A másik a várkertben álló Vadászlak, melyet 2017 óta működtet a múzeum. Természetesen mindkét épület fontos a múzeumnak, hiszen látogatóink többsége ezen építészeti örökségek miatt keresi fel intézményünket.

További Batthyány örökséget képeznek a család tagjaihoz köthető, az évszázadok viharait átvészelt tárgyak, képek és dokumentumok. Ennek megfelelően a múzeum gyűjtőkörének kiemelt részét képezi a főúri családdal kapcsolatos műtárgy- és dokumentumszerzeményezés. Ha az utóbbi évek ilyen irányú tevékenységét tekintjük át, megállapíthatjuk, hogy több jelentős Batthyány relikviával gyarapodott a múzeum gyűjteménye. Vásárlás révén került a múzeumba három Batthyány levéltári irat. Különlegességük, hogy 73 évvel az archívum 1945. évi pusztulását követően kerültek vissza a körmendi kastélyba. A 17. századi iratok íróik személyei miatt jelentősek, hiszen Zrínyi Miklós és Esterházy Pál által írt levelekről, valamint Batthyány I. Ádám által kiadott oklevélről van szó. Ugyancsak vásárlással sikerült megszerezni a körmendi kastélyt ábrázoló első ismert fotókat, melyek az 1880-as években készültek. Kiemelkedő családtörténeti műtárgy az a kisbéri kastélyból származó ruhásszekrény, mely a budapesti francia nagykövetség ajándékeként került múzeumunkba. A szekrény az 1849-ben külügyminiszteri posztot betöltő Batthyány Kázmér tulajdonában volt emigrációja előtt. 2019-ben a kastély építetőjét, Batthyány Lajos nádort ábrázoló rézmetszet került a múzeum tulajdonába. Múzeumunk 2004 óta viseli a boldoggá avatott szemorvos nevét, ezért törekszünk a vele kapcsolatos minden fellelhető műtárgy, dokumentum és fotó összegyűjtésére. Az elmúlt időszakban két fiatalkori emléke is intézményünkbe került: egy keretezett és szignójával ellátott fotója 1896-ból, valamint esküvői meghívója 1898-ból. 2014-ben egy ezüstserleget sikerült megvásárolni, melyről a kupájára vésett felirat árult el fontos

információkat. Eszerint a serleget dr. Batthyány-Strattmann László ajánlotta fel 1927-ben a Magyar Királyi Auto Club túraútja győztesének.

A Batthyány örökség és a múzeum kapcsolatát tekintve rendkívüli fontosságú az intézményben a főúri család történetével kapcsolatos, évtizedek alatt felhalmozott tudás. Kiemelten kutatjuk a meghatározó családtagok életét. Igyekszünk a legteljesebb, Batthyányakkal kapcsolatos ikonográfiai gyűjtemény létrehozására. Nagyon fontosnak tartjuk a múzeumnak otthont adó épület történetének minél pontosabb megismerését. Egy kastély azonban nemcsak falakból áll: kiemelt prioritású számunkra az egykor itt őrzött gyűjtemények történetének alapos feltárása. A fenti célok megvalósítására azonban nem elégséges a múzeum személyi állománya, ezért kialakítottunk egy tudományos műhelyt, melyet igyekszünk fenntartani. Tagjai számára konferenciákon biztosítunk megjelenési lehetőséget, ahol módjukban áll ismertetni legfrissebb kutatási eredményeiket. Ilyenek voltak az elmúlt 15 évben a „Batthyányak évszázadai”, a „Batthyányak és az egyház” és a „Batthyány Lajos nádor” című konferenciák a múzeum szervezésében. Batthyányakkal kapcsolatos írások publikálására kiadványainkkal kívánunk felületet biztosítani ennek a tudományos műhelynek. Ezek közül a legkorábbi a „Batthyányak évszázadai” kiállítási katalógus 2005-ben és az azonos című konferenciakötet a következő évben. Ide tartoznak a Batthyány témájú kiállítások vezetői, valamint a Batthyány Lajos nádorrról íródott tanulmánykötet. A Testis temporis nevű, múzeumban szerkesztett ismeretterjesztő sorozatban is több füzet foglalkozik a családdal, a kastély és a gyűjtemények történetével. A felhalmozott tudás publikálásának másik formája az időszaki kiállítás. Ezeken a kiállításokon különféle szempontokból mutattuk be a család történetét: Kegyurak, mecénások, főpapok – A Batthyány család és az egyház (2009), Missilis – Válogatás a körmendi múzeum helyben megőrzött Batthyány levéltári anyagából (2010), A szegények orvosa – Dr. Batthyány-Strattmann László élete (2012), Vár a kastély – A körmendi hercegi kastély évszázadai (2013), Batthyány uradalmak (2016), A vitéz Batthyányak fegyvertára (2018).

Ha a jövőbe tekintünk, meg kell határoznunk a múzeum Batthyány örökséggel kapcsolatos céljainak eléréséhez szükséges eszközöket. Ilyen például a Batthyányakhoz kapcsolódó műtárgy és dokumentumállomány bővítése – vásárlás, ajándékozás és kölcsönzés révén. Utóbbi esetben a jelenlegi Batthyány-család, múzeumok és a katolikus egyház lehet a partner. Cél továbbá a Batthyányokról megszerzett tudás további bővítése és publikálása (kiállításokon, előadásokon és írott formában). A múzeum Batthyány örökséggel kapcsolatos céljainak eléréséhez szükséges eszközök közé tartozik még a jobb bekapcsolódás a vallási turizmusba és az intézmény hatékonyabb PR-jának kialakítása.

A Batthyány örökséggel kapcsolatos legfontosabb múzeumi cél a látogatószám növelése, hogy ezt az örökséget minél több ember ismerje meg a hiteles helyen, eredeti műtárgy- és enteriőr környezetben. Ezen cél eléréséhez szükséges a múzeumnak otthont adó kastélyépület felújítása, kastély további tereinek muzeológiai és más célú hasznosítása, minél több Batthyány műtárgy bemutatása, változatos kiállítások és rendezvények szervezése.

Végül a helytörténeti kiállítás jelentőségére szeretném felhívni a figyelmet. Egy kastélyt be lehet mutatni helytörténeti kiállítás nélkül is, csak nem érdemes. A település és kastélyának sorsa ugyanis mindig is szorosan összefonódott. A kastély csak a mesékben állt kacsalábon, valójában a település földjére épült, a település házai és földjei vették körül. Ha Körmen és kastélyának történetére tekintünk vissza, akkor a 17. századból a katonai együttműködést kell kiemelni. Batthyány I. Ádám a század közepén hajdúprivilegiumot adott Körmennek: lakói ezentúl nem tartoztak földesúri szolgáltatásokkal, feladatuk egyedül a város – és ezzel a nyugatabbra fekvő további Batthyány uradalmak – védelme volt. Cserébe a körmen vára megfelelő alapot biztosított ehhez a védelmi funkcióhoz. A 18. századból aztán a gazdasági együttműködés emelhető ki: Körmen mezőváros földművesei, iparosai és kereskedői jelentős hasznot hajtottak a Batthyány földesuraknak, akik a városba helyezték magyarországi uradalmaik központját, ezzel fellendítve az ipart és kereskedelmet. A 19. században Batthyány Fülöp időszaka érdemel figyelmet: a körmeniek továbbra is dolgoznak a hercegi birtokokon, a herceg pedig a tűzvészek után újjáépítteti a várost. A 20. században dr. Batthyány-Strattmann László szemkórháza hozott országos hírnevet a városnak. Végül a 21. században sem csökkent a kastély és a város egymásrautaltsága, hiszen Körmennek – többek között – turisztikai szempontból fontos a kastély, az épületnek pedig azért fontos a város, mert a körmenieknek az érdeke minél jobb karban tartani ikonikus épületüket.

Összefoglalva a fentieket: megkérdőjelezhető, hogy egy kastély csak kiállítóhelyként működjön. Sokkal eredményesebb lehet a fenntartása, ha falai között múzeum működik, mert ez az intézmény tudományos tevékenységével, megújuló eredményeivel fenn tudja tartani az érdeklődést a kastély sorsa, az épületet birtokló család története iránt, és képes integrálni a kastély és a település történetét kiállításain, ezzel érdekeltté téve a helyi lakosságot a – települést is szimbolizáló – épület fenntartásában.